

Gehechtheidsrelatie stelt hoge eisen aan crècheleidster

Foto Annette Nuijsink

Prof. dr. M.H. van IJzendoorn, verbonden aan de Rijksuniversiteit van Leiden, verricht sinds 1978 onderzoek naar de vroegkinderlijke opvoeding en ontwikkeling. Op basis van zijn onderzoeksuitkomsten heeft Van IJzendoorn veel kritiek op de huidige groei in de kinderopvang. Er worden volgens hem reglementen vastgesteld door instanties die pedagogisch ondeskundig zijn. Kinderopvang gaat op die manier als een soort bewaarplaats fungeren: 'Er wordt gezorgd voor een fysiek veilige omgeving, maar van opvoeding is geen sprake'. Van IJzendoorn stelt harde pedagogische eisen, waar de kinderopvang aan zou moeten voldoen. Volgens de hoogleraar wordt aan die eisen voorbij gegaan.

Marjan Hopman

Interviews geeft hij liever niet. Maar voor Kinderopvang maakt hij een uitzondering. Een hoogleraar in een ivoren toren? Dat beeld is gauw verdwenen als ik met hem praat. Vol vuur geeft hij zijn mening over het pedagogisch belang van kinderopvang en de daarmee verbonden pedagogische kwaliteit: Prof. dr. Rien van IJzendoorn, geboren in 1952, sinds 1981 werkzaam als hoogleraar Theoretische en Historische Pedagogiek bij de vakgroep Algemene Opvoedkunde aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

Van IJzendoorn maakt zich kwaad. De pedagogische kwaliteit van kinderopvang wordt volgens hem door veel instanties niet serieus genomen. Hij baseert zijn kritiek op uitkomsten van zijn onderzoek naar de gehechtheid, dat wil zeggen de duurzame emotionele band, van jonge kinderen met hun opvoeders. In dit onderzoek kwam hij tot de conclusie, dat opvang van kinderen in een kinderdagverblijf een positieve invloed kan hebben op hun ontwikkeling. Als kinderen, behalve met de eigen ouder, ook met de crècheleidster een gehechtheidsrelatie aan kunnen gaan, zijn zij minder kwetsbaar. Zij kunnen op meerdere opvoeders terugvallen. Bovendien vond Van IJzendoorn in zijn onderzoek, dat als de relatie van het kind met de ouders niet voldoende veiligheid biedt, de gehechtheidsrelatie met de crècheleidster compenserend kan werken: 'Door verbreding van het opvoedingsmilieu heeft het kind meer kans op tenminste één veilige relatie'. Een veilige gehechtheidsrelatie is belangrijk om zelfstandig te kunnen worden. Het kind heeft die veilige basis nodig om op terug te vallen. Het voelt zich daardoor veilig genoeg om op eigen houtje dingen te gaan ondernemen en contacten met anderen te maken. 'Het kunnen komen tot een veilige gehechtheidsrelatie zou een doelstelling binnen de opvoeding moeten zijn', vindt Van IJzendoorn.

Onvoldoende deskundigheid

De groei die de kinderopvang momenteel doormaakt, gaat volgens hem de verkeerde kant op. 'Misschien moet je nu wel concluderen, dat kinderopvang wel degelijk schade kan toebrengen gezien de uitbreiding van kinderopvang op dit moment. Er wordt paniekvoetbal gespeeld, waarbij

van alle kanten de pedagogische kwaliteit wordt vergeten. Er zijn instanties aan het werk die naar mijn mening over onvoldoende pedagogische deskundigheid beschikken. Zo blinkt de modelverordening

'De werkomstandigheden zijn slecht, de salariëring is abominabel en de opleidingseisen vind ik absoluut te laag'

van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten uit in volmaakte afwezigheid van gegevens over de pedagogische kwaliteit van kinderopvang. Er wordt gesuggereerd, dat pedagogische kwaliteit een boterzacht begrip zou zijn, waar niemand iets van afweet. Ik wil heel duidelijk in mijn kritiek benadrukken, dat de pedagogische kwaliteit terzijde wordt geschoven, zonder dat hierover deskundigen zijn geraadpleegd. Kritiek die over dit onderwerp worden geuit, zoals door de Emancipatieraad, wordt gewoon niet serieus genomen. Men heeft zich niet wetenschappelijk georiënteerd, of gebaseerd op bevindingen in het buitenland. Er worden reglementen opgesteld voor de kinderopvang, zonder de pedagogische kwaliteit te bekijken. Ik vind dit een gemiste kans. De kans is niet gebruikt om pedagogische kwaliteit af te dwingen. Wat hierna nog komt aan discussie over de pedagogische kwaliteit valt op een rotsbodem van al vastgestelde reglementen. Nu wordt er pas na twee jaar geëvalueerd. De meeste gemeenteambtenaren weten te weinig van pedagogische kwaliteit. Zij zullen, zeker in de kleinere gemeenten, de modelverordening overnemen zonder eisen aan die pedagogische kwaliteit te stellen.'

Harde pedagogische eisen

De criteria voor de pedagogische kwaliteit zijn volgens Van IJzendoorn echt niet zo boterzacht als de VNG in de modelverordening wil doen geloven. Kinderen moeten een gehechtheidsrelatie aan kunnen

gaan met de crècheleidster. Aan de hand van dat criterium stelt Van IJzendoorn stevige kwaliteitseisen.

Ten eerste is er de eis van een beperkte groepsomvang: 'Als leidster heb je tijd nodig om in te kunnen spelen op de behoeften van de kinderen. In termen van gehechtheid moet de responsiviteit van de leidster maximaal kunnen zijn. Juist jonge kinderen hebben veel aandacht nodig. Dat kan alleen bij een beperkte groepsomvang. De verhouding leidster kinderen moet een op vier zijn. Als je daarboven gaat weet ik niet wat er gaat gebeuren. Als het kind drie jaar is zou je pas aan een verruiming kunnen gaan denken. Kinderen gaan dan meer met elkaar doen. Maar ook als ze wat ouder zijn, zijn grote groepen schadelijk voor het opbouwen van veilige gehechtheidsrelaties. Een groep van twaalf kinderen met twee professionele leidsters is dan een minimumvoorwaarde. De groepsomvang die in de modelverordening van de VNG wordt aangehouden is veel te groot. Zestien kinderen voor de categorie drie tot vier jaar is een gigantische groep. Kinderopvang fungeert dan als een soort bewaarplaats: er wordt gezorgd voor een fysiek veilige omgeving, maar van opvoeding is geen sprake.'

Ten tweede de eis dat kinderen langer in dezelfde groep moeten kunnen blijven: 'In kinderdagverblijven moet men gaan werken met een longitudinale groepsopbouw, waarbij kinderen gedurende langere tijd in dezelfde groep verblijven. In de meeste kinderdagverblijven gaan kinderen als ze anderhalf jaar zijn naar een andere groep. Juist op een moment dat de gehechtheidsrelatie is gestabiliseerd. Het kind ervaart dit als een breuk.'

Ten derde stelt Van IJzendoorn de eis van continuïteit in de relatie van het kind met de crècheleidster: 'Het is belangrijk, dat er zoveel mogelijk een vaste leidster op de groep is. De leidsters moeten de kans hebben om in te leren spelen op de specifieke behoeften van het kind. Dat kan niet als er een voortdurende wisseling is van leidsters. Er haken nu veel crècheleidsters af. Ik denk dat dat echt heel schadelijk is. Dat afhaken van professionele opvoeders ligt aan de lage status van het beroep. Mensen verwisselen vaak van baan, omdat het werk niet als een volwaardige loopbaan wordt beschouwd

of wordt gewaardeerd. De werkomstandigheden zijn niet goed en een loopbaanplanning ontbreekt. De salariëring in de kinderopvang is abominabel.'

Continuïteit kan volgens Van IJzendoorn alleen bereikt worden door te werken met professionele leidsters. 'De continuïteit valt lastig te waarborgen met vrijwillige leidsters op de groep. Zij kunnen belangrijk zijn in een bepaalde vorm, bijvoorbeeld in de vorm van participatie van ouders. Maar zij moeten nooit vervanging van professionele leidsters betekenen.' Niet alleen van de kant van de leidster, maar ook van de kant van het kind moet continuïteit kunnen worden geboden. Aan af en toe een dagje kinderdagverblijf hebben kinderen niet zoveel vindt Van IJzendoorn. 'Een kind moet een redelijk aantal uren kunnen doorbrengen in het kinderdagverblijf. Dat geeft het kind en de leidster de tijd om een gehechtheidsrelatie aan te gaan. Voor een jong kind is het niet zo goed om onregelmatig op verschillende dagdelen de crèche te bezoeken. Het leven wordt dan onvoorspelbaar. Iets moois kan er niet groeien als er zo weinig tijd is.'

HBO-niveau

Als vierde, en volgens hem belangrijkste eis stelt Van IJzendoorn de voorwaarde van responsiviteit, het kunnen inspelen van de crècheleidster op de behoeften van het kind: 'Het is belangrijk, dat crècheleidsters responsief kunnen reageren op het kind. Anders kunnen zij geen gehechtheidsrelatie aangaan.' Dat betekent dat crècheleidsters zelf ook aan bepaalde kwaliteitseisen moeten voldoen: 'De opleidingseisen vind ik absoluut te laag. Leidsters zouden op HBO-niveau moeten kunnen functioneren. Ik zie daarbij geen essentieel verschil met de eisen die je zou moeten stellen aan een leerkracht op de basisschool. Het omgaan met kinderen in een kinderdagverblijf vraagt om een grote deskundigheid. Ook de crècheleidster heeft meer kinderen van dezelfde leeftijd onder haar hoede. Bovendien moet zij de responsiviteit naar het kind toe kunnen afstemmen met de andere opvoeders. Er mogen wat dat betreft geen spanningen tussen de opvoeders onderling zijn. Ook moeten zij met de ouders kunnen praten over de problemen in de opvoeding. Daarvoor moeten leidsters

op de hoogte zijn van ontwikkelingspsychologische en pedagogische literatuur. Zij moeten observatietechnieken beheersen en beschikken over voldoende communicatieve vaardigheden. Ouders moe-

'Er zijn instanties aan het werk die naar mijn mening over onvoldoende pedagogische deskundigheid beschikken'

ten deskundige raad en daad van de crècheleidster kunnen verwachten bij opvoedingsproblemen, als zij aangeven daartoe behoefte te hebben.'

Van IJzendoorn baseert zijn ideeën op de zogenaamde *gehechtheidstheorie*. Hij gaat er van uit, dat kinderen een *gehechtheidsrelatie* moeten kunnen aangaan met de opvoeder. Een *gehechtheidsrelatie* is de gevoelsmatige relatie die tussen opvoeder en kind kan groeien. Binnen deze relatie weet het kind de opvoeder als veilige basis. Daardoor durft het dingen op eigen houtje te ondernemen en contact te maken met anderen. Zodra het kind zich onprettig of onveilig voelt kan het terugvallen op deze opvoeder. Via een *gehechtheidsrelatie* ontwikkelt het kind niet alleen vertrouwen in de ander, maar ook vertrouwen in zichzelf. Een *gehechtheidsrelatie* vormt dan ook de basis voor zelfstandigheid.

Angstige gehechtheid ontstaat als de opvoeder niet weet in te spelen op de behoeften van het kind. Dit kan volgens de *gehechtheidstheorie* leiden tot problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Een *gehechtheidsrelatie* komt tot stand, doordat de opvoeder weet in te spelen op de behoeften van het kind. De opvoeder voelt aan wanneer het kind emotioneel steun nodig heeft, bijvoorbeeld als het angstig is. Ook weet de opvoeder hoe hij kan inspelen op de ontwikkeling van het kind, hoe hij die ontwikkeling kan stimuleren. De opvoeder stelt niet te moeilijke en niet te makkelijke eisen aan het kind, hij weet daarin een evenwicht te vinden. Dit gedrag noemt Van IJzendoorn *responsief gedrag*.

Kwaliteitsbewaking

Als de pedagogische kwaliteit niet zorgvuldig wordt bewaakt, zou kinderopvang wel eens schadelijk kunnen zijn voor de ontwikkeling van kinderen, stelt Van IJzendoorn. Bewaking van de kwaliteit moet volgens hem dan ook zorgvuldig gebeuren. Weer haalt hij uit naar de modelverordening VNG: 'In de modelverordening wordt middels een model-inspectieformulier aangegeven op welke pedagogische punten gecontroleerd zou moeten worden. Ik vraag me af wie dat zou moeten doen. Kan de inspectie de pedagogische kwaliteit beoordelen? Is daar voldoende pedagogische know-how voor aanwezig? Puur inspecteren is in het onderwijs allang achterhaald. Om inspectie zinvol te maken is het belangrijk, dat die inspectie gekoppeld is aan begeleiding. Kinderdagverblijven moeten bij de inspectie ook terecht kunnen om advies en begeleiding. De inspectie moet de allerlaatste ontwikkelingen op het gebied van de pedagogiek in kunnen brengen.' Naast inspectie en begeleiding noemt Van IJzendoorn ook discussie als voorwaarde voor bewaking van de kwaliteit. 'Er zou een discussie over de pedagogische kwaliteit kunnen worden aangegaan. Bijvoorbeeld door het forum, dat door een raad van hoogleraren wordt bepleit. Er kan dan vanuit verschillende invalshoeken op een rij worden gezet wat pedagogische kwaliteit moet inhouden. Ik vind het van uitdrukkelijk belang, dat daar dan ook mensen uit de praktijk bij betrokken zijn.' Voor zichzelf ziet hij geen voortrekkersrol weggelegd: 'Ik ben allesbehalve politicus. Ik probeer alleen zo goed mogelijk onderzoek te doen.'

Literatuur:

M.H. van IJzendoorn, L.W.C. Tavecchio, F.A. Goossens, M.M. Vergeer, *Opvoeden in geborgenheid, een kritische analyse van Bowlby's attachmenttheorie*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1985.
Clerkx, Lily E., M.H. van IJzendoorn, H. Marinns, *Child care in a Dutch context, on the history, current status, and evaluation of nonmaternal childcare in the Netherlands*, in M.E. Lamb (ter perse).
K. Sternberg, P. Hwang, A. Broberg (eds.), *Nonparental childcare: Cultural and historical perspectives*, Hillsdale, N.J.: Erlbaum.